

A.M.ALLAHVERDİYEVA

dosent

e-mail: allahverdiyeva.aytan@adu.edu.az

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 134)

SİYASİ DİSKURSDA DİLDƏN İSTİFADƏ MƏQSƏDLƏRİ

Açar sözlər: siyasi diskurs, siyasi dil, təbliğat dili, manipulyasiya

Key words: political discourse, political language, language of propaganda, manipulation

Ключевые слова: политический дискурс, политический язык, язык пропаганды, манипуляция

Dildən istifadə məqsədləri müxtəlif ola bilər: müəyyən fikri çatdırmaq, sənət əsəri yaratmaq, insanlara təsir etmək və sair. Siyasətçilər tez-tez dildən kütlələri müəyyən bir şəkildə düşünməyə, davranmağa və ya onlara səs verməyə inandırmaq üçün istifadə edirlər. Beləliklə, dil və siyasət arasındakı əlaqə dil və gücün rabitəli tədqiqini tələb edir. Bu fakt dilin vasitəsilə, güc tətbiq etmədən kütlələrin müəyyən hərəkətə keçməsinə, lazım olan hissləri yaşamasına və ya tələb olunan tərzdə düşünməsinə xidmət edir.

L.Tomas və Ş.Uerinqə əsasən, iki aparıcı güc növü mövcuddur: instrumental və mötəbər [24]. Birinci növə nümunə olaraq, Kraliça II Yelizavetanın Birləşmiş Krallıq üzərindəki hakimiyyətini, malik olduğu gücü göstərmək olar, çünki onun avtoritet gücü aşkar idi və heç kəsi onun gücünə inandırmamağa lüzum yox idi. İkinci növ isə fərdlərin və ya kütlələrin düşüncə və davranışlarına təsir edərək başqaları üzərində güc qazanmağı ehtiva edir. Məsələn, reklam şirkətlərinin insanların düşüncələrinə təsir edərək onların alışı-verişi vərdişləri üzərində güc qazanmağa çalışması bu qəbildəndir.

Siyasət həm avtoritar, həm də təsir gücüdür. Bununla belə, siyasətçilərin ayrı-ayrı fərdlərə və ya kütlələrə qarşı dildən istifadəsinə (siyasi nitqlər, ictimai çıxışlar) nəzər salarkən, bunu mötəbər güc hesab etmək olar. Bunun əsas səbəbi siyasətçilərin müəyyən etdiyi "qanunlar"ı riayət etməyimizə baxmayaraq, kimə və hansı siyasətə səs verəcəyimizə dair daim seçiminimizin olmasıdır. Bu səbəbdən, siyasətçilər dildən özlərinin və onlara bağlı partiyaların daha təsirli gücə əldə etməsinə nail olmaq üçün istifadə edirlər.

XX əsrin II yarısında dilçilikdə yeni elm sahələrinin təbliğinə maraq yarandı. Bu fakt yeni termin və anlayışların yaranmasına səbəb olsa da, onların bir çoxu yalnız bir elmin həddlərini əhatə etməyərək, ondan kənara çıxmağa və başqa sahələrdə də yenidən şərh olunmağa başladı. Buna nümunə olaraq "diskurs" terminini göstərmək olar.

Diskurs bir çox elmlərin tədqiqat obyektidir və dilçilik, psixologiya, fəlsəfə, sosiologiya, ilahiyat, pedaqogika, hüquq, politologiya və s. sahələrdən olan alimlər tərəfindən araşdırılır. Bəlkə də bundan irəli gələrək, hazırda diskursun bütün hallarının istifadəsini və tətbiqini əhatə edən dolğun və ümumi qəbul edilmiş tərif mövcud deyildir. Bu fenomenə öyrənən hər bir elm öz tərifini təklif edir.

Bir sıra diskurs növləri arasında siyasi diskurs xüsusi diqqətə layiqdir. Hazırda dilçilikdə siyasi diskursla bağlı tədqiqatların sayı artmaqdadır. Siyasi diskurs dilçilər və politoloqlar, eləcə də sosioloqlar, mədəniyyətşünaslar və psixoloqlar üçün maraqlı olan fənlərarası anlayışdır. Bu xüsusiyyəti siyasi diskursun mahiyyətini daha yaxşı dərk etməyə və onu müxtəlif rəqəmlərdən nəzərdən keçirməyə imkan verir.

Siyasi diskurs siyasi dilçiliyin mərkəzi tədqiqat obyektidir və ona verilmiş onlarla tərif mövcuddur. Bu təriflər sırasında ən çox müraciət olunan təriflərdən biri də A.Baranov və E.Kazakeviç tərəfindən verilmiş tərifdir: "Siyasi diskurs siyasi müzakirələrdə istifadə olunan

bütün nitq aktlarının, habelə dövlət siyasətinin ənənələr vasitəsilə təsdiq edilmiş və təcrübə ilə sübut edilmiş qaydalarının məcmusudur” [3, s.7].

Müasir siyasi dilçilik üçün nitq fəaliyyəti ilə bağlı bir sıra komponentlərin siyasi diskursa daxil edilməsi son dərəcə vacibdir – bunlar müəllifin siyasi baxışlarından, seçilmiş diskurs nümunəsində dolay və ya açıq şəkildə təmsil oluna bilən digər diskurslardan, diskursun məzmununu müəyyən edən siyasi vəziyyətdən və sairədən ibarətdir. Siyasi diskursun tədqiqi müxtəlif linqvistik, mədəni, sosial, iqtisadi, siyasi, milli və digər amillərin bir mətndə ehtiva edilməsini və onun resipient tərəfindən qavranılmasına təsir dərəcəsinin öyrənilməsinə əhatə edir [7]. Bu məqsədlə, öz araşdırmalarında tədqiqatçılar, əsasən, peşəkar siyasətçilərin hakimiyyəti qazanmaq və əldə saxlamaq məqsədi ilə istifadə etdikləri ictimai ünsiyyət formalarına diqqət yetirirlər.

Siyasi diskursun inkişafının indiki mərhələsində bir çox tədqiqatçılar xüsusi üslubu əhatə edən və resipientlə özünəməxsus ünsiyyət tərzinə malik olan siyasi diskursun “siyasi dil” adlanan linqvistik xüsusiyyətlərini öyrənirlər. Bu baxımdan, siyasi dil ekstralingvistik realıqla ikitərəfli əlaqəyə malikdir. Bir tərəfdən, siyasi dil ölkənin həyatını, dəyərlərini, ənənələrini və prioritetlərini əks etdirirdi üçün dünya səhnəsindəki siyasi vəziyyətə ona əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir. Məsələn, siyasi realıq çox vaxt natiqləri öz diskursunda insanları “doğmalar” və “özgələr” kimi fərqləndirməyə vadar edir və yeni münaqişələrə səbəb olmamaq üçün çox vaxt bu anlayışlar arasındakı sərhədlərin fərqləndirilməsi zamanı ehtiyatlı olmaq tələb olunur. Digər tərəfdən, həmçinin, dil vasitələrinin seçimi siyasi diskurs üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu, resipientin şüuruna, bu və ya digər məlumatı necə qəbul edəcəyinə, onu dərk etməkdən sonra necə davranacağına təsir göstərməyə imkan verir. Bir siyasətçi və ya bütövlə bir partiya imicinin yaradılmasında, mühüm qərarların qəbul edilməsində siyasi dilin rolunu dəyərsizləşdirmək olmaz. Xalq qarşısında uğurlu çıxışların tarixinə, xüsusən də hərbi hadisələrin gedişatını dəyişdirdiyinə dair nümunələr kifayət qədərdir.

Artıq əvvəldə qeyd edildiyi kimi, dil siyasi sahədən ayrılmazdır və ictimai düşüncəyə təsir etmək və təbliğat aparmaq üçün ondan strategiya kimi istifadə edilə bilər. Xüsusilə təbliğat kütlələrin emosiyalarına müraciət etməlidir, onun effektivlik dərəcəsi kütlələrin emosiyalarından nə dərəcədə istifadə edilməsinə əsaslanır. Bundan başqa, siyasi vəziyyətin ciddiliyini mübaligə etmək və ya müəyyən bir demoqrafik təbəqəni kənarlaşdırmaq məqsədilə də dildən istifadə edilə bilər.

Məlum olduğu kimi, dillər hansı informasiyanı ötürdüyünə əsasən deyil, ifadə formalarına görə fərqlənir. Natiq çatdırmağa çalışdığı mənanın auditoriya tərəfindən müvafiq şərhini gözlədiyi üçün strateji söyləmələr yaradır. Beləliklə, dildən istifadə edərkən (hətta düşüncəsində belə) natiq onu təqdim edəcəyi auditoriyanı hədəfə alır və məhz auditoriyadan cavab gözləyir. Auditoriya haqqında bəzi ümumiləşdirmələr aparmaq mümkün olsa da, səriştəli natiq hər zaman dinləyiciləri arasında müxtəlif yanaşmaların və mənşə fərqlərinin olduğunu öncədən nəzərə almalıdır. Auditoriyanı təhlil etmək öz məqsədinə nail olmaq istəyən natiq üçün çox vacibdir.

Siyasət, eyni zamanda müzakirələr və inandırma yolu ilə fikir ayrılıqlarının aradan qaldırılmasını nəzərdə tutduğundan, siyasi fəaliyyətin müəyyən edilməsində nəzərə alınmalı olan aparıcı prosesin, əsasən, ünsiyyətdən ibarət olduğu qeyd edilir. Bu baxımdan, siyasət və ünsiyyət bir-biri ilə sıx bağlı olan iki sahədir və onların kəsişməsindəki siyasi kommunikasiya, demək olar ki, bütün siyasi fəaliyyət və proseslərin mərkəzində dayanır.

Ümumiyyətlə, siyasi proseslər mikro və makro səviyyələrdə baş verir. Mikro səviyyədə siyasət fərdlər, cinslər və ya sosial qruplar arasında maraqların toqquşması ilə hakimiyyət uğrunda mübarizə kimi qəbul edilir. Makro səviyyədə isə siyasət dövlətlərin, siyasi partiyaların, siyasətçilərin və maraq qrupları qismində çıxış edən müxtəlif siyasi qurumların davranışlarını əhatə edir. İdeoloji, sosial və ya siyasi debatlar, mitinqlər və ya parlament çıxışları, müsahibələr, bəyanatlar və hətta qanunvericilik prosesi kimi hər iki səviyyədə siyasi davranışlar, eyni zamanda linqvistik proseslərdir – diskurslardır [11, s.3].

Siyasi davranışlar, əsasən, dil vasitəsilə təqdim edildiyindən və həyata keçirildiyindən, siyasi ideyaları və ideologiyaları gerçəkləşdirmək məqsədilə hakimiyyət uğrunda mübarizə kimi təyin edə biləcəyimiz siyasət fenomeni üçün dil çox mühüm rol oynayır [9, s.75]. Hər dəfə ictimaiyyət qarşısında çıxış edərkən siyasətçilər öz ritorikasını diqqətlə planlaşdırır və sözlərin seçimində diqqət nümayiş etdirirlər. Siyasətçilərin öz qüdrətlərini və fikirlərini ifadə etmələrinin ən mühüm vasitələrindən biri də öz fikirlərini dil vasitəsilə ifadə edə bilmək, yəni diskursu həyata keçirməkdir. Siyasi mübarizə məhz dildə baş verdiyi üçün onu “diskurs savaşı” da adlandırmaq olar. Siyasi diskurs sifahi və ya yazılı, rəsmi və ya qeyri-rəsmi ola bilər, lakin o, həmişə inandırmaq və hərəkətə sövq etmək məqsədi daşıyır [19, p.78].

Liderlərin nitqinin gücü onların mövqelərindən qaynaqlanır və siyasi xadimlər üçün dil sadəcə öz fikirlərini ifadə etmək vasitəsi deyildir [10, s.1]. Siyasi fəaliyyətin və qarşılıqlı siyasi əlaqənin xüsusi nümunəsi olan siyasi diskurs siyasətlə məşğul olmağın ən mühüm yoludur. Partiya manifestləri və ya mitinqlərdəki çıxışlar kimi siyasi diskurs müxtəlif inanc sistemlərinin ideologiyalarını və funksiyalarını, əsasən, dil vasitəsilə ifadə edir [13, s.17]. Əksər hallarda siyasi diskurs hökumət liderləri, nazirlər və partiya liderləri kimi siyasi xadimlərin çıxışlarını və ya bəyanatlarını əhatə edir. Uiverə əsasən, siyasət nə deyildiyini və ya nəyin edildiyini müəyyən etdiyi kimi, diskursiv strukturlarla da sıx əlaqəyə malikdir [25, s.27].

C.Uilsona əsasən, siyasi diskursu iki cür interpretasiya etmək olar [26, s.776]. Birincisi, aşkar siyasi məzmunə istinad etməyən, lakin kontekstdən asılı olaraq siyasi kimi xarakterizə edilən diskursun təsviri qismində; ikincisi, mahiyyətə ideoloji və direktiv xarakter daşıyan diskurs olaraq. Əslində, siyasi diskursun əsas xüsusiyyəti onun inandırıcı səciyyə daşmasıdır – fərdlərin və ya kütlənin düşüncəsini və ya davranışını məqsədyönlü şəkildə dəyişdirmək cəhdi kimi inandırma: “... mesajın fərdin davranışını dəyişdirmək və ya ona təsir etmək üçün fəaliyyətə təhrik etmək və ya motivasiya etmək məqsədi ilə ötürülməsi” kimi müəyyən edilə bilər [18, s.2]. A.Özkana əsasən, inandırma üç əsas ölçü vahidindən ibarətdir: məqsədyönlü niyyət, davranışa təsir etmək və mesaj ötürmək [2, s.156].

Siyasətçilər inandırmaq üçün həmişə müxtəlif strategiya və taktikalardan istifadə edirlər. Onlar nəinki mürəkkəb sosial problemləri bəyan etməli, həm də onları həll edə biləcəklərini göstərməlidirlər. Bu baxımdan, siyasi diskurs siyasi xadimlərin problemləri anlamaq və auditoriyanı inandırmaq məqsədilə qurduğu çərçivəni, onların təklif etdikləri həlləri təqdim edərkən istifadə etdikləri ritorik vasitələri və müəyyən anlayışları başa düşmək üçün auditoriyaya verdikləri təlimatları əhatə edir.

D.Lilleker qeyd edir ki, problemlərin və ümumi məqsədlərin müəyyən edilməsi insanları həmin məqsədlərə doğru aparmağa və münafiqəni sona çatdırmağa yardım edir və bu, inandırma, diskurs və ritorika kimi fenomenlərlə sıx əlaqəyə malikdir [17, s.250]. Qədim Yunanıstanda insanlar müəyyən bir məqsəd üçün hərəkətə sövq etmə sənəti kimi qəbul edilən və müəyyən bir məqsədə çatmaq üçün təsir etməyi qarşısına məqsəd qoyan “ritorika” termini, ilk növbədə, Aristoteli və onun ritorika anlayışını xatırladır. Aristotel siyasi ritorikamı “... bir növ natiqin bir hərəkətin məqsəduyğun və ya zərərli olduğunu göstərməyə cəhd etdiyi nitq” kimi təyin edir və onun əsas məqsədinin həvəsləndirmək və ya ruhdan salmaq olduğunu qeyd edir [8, s.44]. Müəllifin fikrincə, siyasi ritorikada inandırma üç əsas elementə əsaslanır:

1. Natiqin şəxsi nüfuzunu ifadə edən etos;
2. Auditoriyanın emosiyalarına müraciət etməyi nəzərdə tutan pafos;
3. Auditoriyanı inandırmaq üçün məntiqi dəlillərə istinad edən loqos.

Roma imperiyasının forumlarında davam edən ritorika ənənəsi Romanın dağılması ilə katolik kilsəsinin əlində dini təbliğata çevrildi. XVII əsrdə kilsə islahat hərəkətləri nəticəsində sarsılmış və zəifləmiş gücünü xilas etmək və ideoloji nəzarəti bərpa etmək məqsədilə ilk dəfə qayəsi təbliğatdan ibarət olan bir təşkilat (Sacred Congregation de Propaganda Fide – FİDE Müqəddəs Təbliğat Toplantısı) yaratdı. Bu təbliğatın təməlini, əslində, gizli inandırma təşkil etdi [12, s.239].

Propaqanda (təbliğət) terminindən ilk dəfə 1622-ci ildə Papa XV Qriqori tərəfindən Katolik Kilsəsinin fəaliyyətini təsvir etmək məqsədilə müsbət mənada istifadə edilmişdir [22, s.19]. Lakin, əslində, təbliğət başqar tarixi qədər qədim bir fenomenidir. A.Pratkanis və E.Aronsona əsasən, propaqanda "... zehnimizə və emosiyalarımıza təsir edən şəkillər, süarlar və simvollarından məharətlə istifadə etməklə ideyanın ötürülməsidir" [21, s.12]. Digər müəlliflər arasında da bənzər təyinat təqdim edənlar vardır: propaqanda "... simvolik vasitələrlə fərdlərin və ya qrupların şüurunun qurmaq səylərini özündə ehtiva edir" [1, s.15]. Qeyd edilənləri ümumiləşdirsək, propaqandanın funksiyası təbliğətinin arxasında gedən insanları ideyaları, fikirlərini, qavrayışlarını və hisslərini istiqamətləndirməkdən və onları motivasiya etməkdən, inandırmaqdan ibarətdir. Başqa sözlə, propaqanda, əsasən, inandırma prosesidir. Siyasət prazmasından yanaşdıqda, propaqanda siyasi diskursun bir hissəsidir [23, s.85]. Siyasi diskurs siyasi subyektin həmin diskursun yaratdığı mənə strukturu daxilindəki mövqeyinin araşdırılaraq dünya ilə müəvədu əlaqəsinin dərkə əsasında müəyyənləşdirilir və təhlil edilir. Bu əlaqə dil və diskurs vasitəsilə qurulur, ritorik vasitələrin yardımı ilə qüvvətləndirilir.

P.Keçkemətinin zənnincə, propaqanda auditoriyanın sosial və siyasi reallığa adaptasiya olması məqsədilə dolğun konseptual struktura malikdir [16]. Bu məqsədlə, inteqrativ və təxribətçi propaqanda növləri yaranır. İnteqrativ propaqanda hakimiyyətdə olan şəxslərin təmsil etdiyi ideologiyanın mesajlarını çatdırmaq və onların maraqlarını dəstəkləmək, insanları birləşdirmək və bir yerdə saxlamaq üçün münəqişə və ya müharibə vəziyyətində olan insanlara müharibənin səbəblərini izah etmək məqsədində malikdir. Təxribətçi propaqanda isə insanları bir pozuculuq ələinə qoşulmaq və ya dəstəkləmək üçün səfərbər etmək məqsədi daşıyır. Bundan başqa, qarşı tərəfi zəiflətmək, insanların müharibəyə dəstək və iştirakını təmin etmək üçün də təxribət xarakterli propaqanda həyata keçirilir. Propaqandanın hər iki növündən siyasi xadimlərin siyasi diskursunda tez-tez istifadə olunur.

Siyasi diskursda nitq vasitəsilə təsir ayrıca tədqiqat sahəsi kimi bir şəxsin və ya bir qrup insanın nitq fəaliyyətinin tənzimlənməsi proseslərini öyrənir. O.İssersin qeyd etdiyi kimi: "Ehtimal ki, dil yarandığı andan təsir və manipulyasiya məqsədilə istifadə olunmağa başlamışdır. Təsir aləti kimi dəyəndən çox söz işlətməyi düşünmüş qədim əcdadımız, heç şübhəsiz, ilk manipulyatorlardan biri olmuşdur" [6, s.71]. Keçən əsrin ortalarından etibarən dilçilər tərəfindən bu linqvistik hadisənin müxtəlif aspektləri tədqiq edilməyə başladı və linqvistika elmi çərçivəsində yeni istiqamətin formalaşmasından bəhs etməyə əsas verdi.

Siyasi diskurs təhlili siyasi kontekstlərdə siyasətçilərin çıxışlarını və bu çıxışların mətnlərini təhlil etməyə yönəlməş tənqidi yanaşmadır, ayrıca metoddur. Siyasi diskurs təhlili siyasi diskursun mahiyyətini və funksiyasını başa düşməyi və müasir cəmiyyətdə hakimiyyətin yarıdılması, saxlanması, sui-istifadəsi və hakimiyyətə qarşı müqavimət prosesində onun rolunun qiymətləndirilməsini ehtiva edir [14].

P.Çilton dil, siyasət, mədəniyyət və idrak arasında əlaqə olduğunu fərz etməklə, siyasi kontekstlərdə istifadə olunan dilin ümumiyyətlə insanlarla kommunikasiyanın yarıdılmasına xidmət etməsi məsələsinə diqqət yetirir [11]. Onun fikrincə, bu əlaqələri, eləcə də siyasi düşüncə və davranışın incəliklərini təhlil etmək üçün sosial cəhətdən aktual linqvistik struktur tələb olunur. Siyasi diskurs təhlili məhz bu struktur çərçivəsində siyasətçilərin öz nitqlərini etos, pafos və loqosun müşayiət etdiyi və bununla da xüsusi siyasi kontekstlərdə legitimlik qazandığı linqvistik təcrübələrini əhatə edir. Buna görə də, natiq, auditoriya, mühit və şərait tərəfindən müəyyən edilən kontekst siyasi diskursların təhlili üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir [15].

Siyasi diskurs təhlili son üç onillikdə bir çox istiqamətlərdə inkişaf etmişdir ki, hazırda onunla bağlı bir sıra müxtəlif yanaşmalardan bəhs etmək olar. Onlar vaxtaşırı bir-birindən müəyyən metod və ya vasitələri əxz edərək tətbiq etsələr də, bu sahədə vahid metodoloji yanaşma mövcud deyildir. Bu baxımdan, D.Ponton siyasi diskurs mətninin təhlilində müxtəlif amilləri bir araya gətirən analitik model təklif etmişdir [20]. Sözügedən model kontekst, mühit, kame-rə bucağı, səs və bədən dili, inandırma strategiyalarından və ritorik vasitələrdən ibarətdir.

Siyasi diskurs təhlili ilə bağlı sosial nəzəriyyələr, koqnitiv yanaşmalar, metafor təhlili və kulturoloji tədqiqatlardan bəhrələnməyə, nəinki siyasi diskursda, ümumiyyətlə, diskursda güc, ideologiya və dominantlığı aşkar etmək məqsədilə Tənqidi diskurs təhlili yanaşması geniş tətbiq edilir. Tənqidi siyasi diskurs təhlilinin tədqiqat obyektini siyasi çıxışlardan, parlament diskursundan, debatlardan və s. ibarətdir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, nitq vasitəsilə təsir ayrıca tədqiqat sahəsidir və müasir araşdırmalar arasında manipulyasiyaya həsr edilən tədqiqatların sayı getdikcə artmaqdadır. Manipulyasiyanın tədqiq edilməsi əsasən politoloqların, psixoloqların və sosioloqların işi hesab edilərsə də, bu elm sahəsində çalışanlar manipulyasiyanı ilk növbədə qeyri-iradi şəkildə və ya öz arzusuna, niyyətinə, fikrinə zidd olaraq fərdi nəyəsə sövq etmək (davranışını dəyişmək, məlumatı qəbul etmək, müəyyən hərəkəti həyata keçirmək) üçün təsir etmək kimi qiymətləndirirlər. İnstitusional ünsiyyət çərçivəsində təsir təşviqat, təbliğat, demaqqoqiya, inandırma, təlqin və suqstestivlik, piar, ictimaiyyətlə əlaqələr (PR – Public Relations) və neyrolingvistik proqramlaşdırma (NLP – Neuro-linguistic Programming) vasitəsilə həyata keçirilir. Nitq vasitəsilə manipulyasiya isə: "... *adresatın psixikasına gizli şəkildə ünvanlanan və onun mövcud məqsədləri, istəkləri, niyyətləri, münasibətləri ilə üst-üstə düşməyən lingvistik təsir növü*" kimi qiymətləndirilir [5, s.289]. Başqa sözlə, söyləmin iştirakçısı olan adresanta obyektiv gerçəklik haqqında müəyyən fikir təlqin etmək, onun təfəkküründə lazımı münasibəti formalaşdırmaq və onda lazım olan emosional reaksiyanı oyatmaq məqsədilə dilin gizli imkanlarına müraciət edilir, nitq vasitəsilə manipulyasiya həyata keçirilir [27].

Geniş mənada nitq vasitəsilə manipulyasiya müəyyən kontekstdə və mənada adresata lazımı təsir göstərə bilən hər hansı verbal prosesdir. İnsanın həmsöhbətinə məqsədyönlü şəkildə və ya qeyri-iradi olaraq təsir etmək üçün sözdən istifadə etməsi təbii haldır. Məhz dildən məqsədyönlü istifadə zamanı nitq manipulyasiyasından bəhs etmək olar: "*Dil ondan istifadə edən şəxsin ifadə etdiyi və hər bir elementi çox mürəkkəb və həssas olan bir alətdir. Beləliklə, adresantın təfəkküründə yaranan qavrayışın və dərkətmənin dərəcəsi onu göndərən bu incə alətdən necə istifadə etməsindən asılıdır*" [4, s.132].

Beləliklə, bir çox sahələrdə olduğu kimi, siyasətdə də dildən məqsədyönlü istifadə edilir. Bu məqsədlə müxtəlif fonetik, fonografik və leksik vasitələrdən, morfoloji kateqoriyalardan, sintaktik strukturlardan, mətn kateqoriyalarından (xüsusilə, qarşılıqlı əlaqə zəminində) nitq manipulyasiya vasitəsi kimi istifadə olunur. Həmin vasitələrin araşdırılmasını isə növbəti tədqiqatlarımızdan birinin mövzusu olaraq nəzərdə tuturuq.

Ədəbiyyat

1. Anık С. Siyasal ikna. – İstanbul: Derin Yayınları, – 2016, – 296 s.
2. Özkan A. Siyasal iletişim. – İstanbul: Milli Yayınları, – 2004, – 272 s.
3. Баранов А.Н., Казакевич Е.Г. Парламентские дебаты: традиции и новации. М.: Знание, –1991, – 64 с.
4. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти. Пер. с нем. Казакевич Е.Г. // Язык и моделирование социального взаимодействия. Сб. ст. М.:Прогресс, – 1987, – с.131-169
5. Веретенкина Л.Ю. Лингвистическое выражение межличностных манипуляций // Предложение и слово. Саратов, – 1999, – с.284-295
6. Иссерс О.С. Что говорят политики, чтобы нравиться своему народу // Вестник Омск. унта. – Вып. I. – Омск, – 1996, – с.71-74
7. Чудинов А.П. Политическая лингвистика. М.: Флинт: Наука, – 2006, – 256 с.
8. Aristotle. Rhetoric. Stanley Frost, 2013, 142 p.
9. Borčić N., Kanizaj I. & Krsul S. Conceptual metaphor in political communication. – Proceedings of the University of Dubrovnik, – 2016 (3), – pp.74-94
10. Charteris-Black J. Politicians and rhetoric: The persuasive power of metaphor. – London: Palgrave Macmillan, – 2011, – 370 p.
11. Chilton P. Analysing political discourse. – London: Routledge, – 2004, – 241 p.

12. DeVito J.A. The communication handbook. – NY: Harper & Row, – 1986, – 337 p.
13. Dijk van T.A. Political Discourse and Ideology. In C.U.Lorda & M.Ribas (Eds). *Análisi Del Discurs Politic.* – Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, – 2002, – pp.15-34
14. Dijk van T.A. What is Political Discourse Analysis? In J. Blommaert & C. Bulcean (Eds.). *Political linguistics.* – Amsterdam: John Benjamins, – 1997, – pp. 11-25
15. Farrell K., Young M. The rhetorical situation. In J.Kuypers (Eds.). *Rhetorical criticism: Perspectives in action.* – Lanham: Lexington Books, – 2009, – pp.33-37
16. Kecskemeti P. Propaganda. In I.S.Pool, F.W.Frey, W.Schramm & R.McNally (Eds.). *Handbook of communication.* Chicago: Rand McNally College Publishing Company, – 1973, – pp. 844-870
17. Lilleker D.G. *Key Concepts in Political Communication.* SAGE Publications Ltd, – 2006, – 224 p.
18. Miller G. and Burgoon M. *New techniques of persuasion.* – New York: Harper & Row, – 1973, – 120 p.
19. Perloff R. *The Dynamics of persuasion: Communication and attitudes in the 21st Century.* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, – 2003, – 416 p.
20. Ponton D.M. *Movements and meanings: Towards an integrated approach to political discourse analysis.* *Russian Journal of Linguistics,* – 2016 (20(4)), – pp.122-139
21. Pratkanis A., Aronson E. *Age of Propaganda: The Everyday Use and Abuse of Persuasion.* Holt Paperbacks, – 2001, – 432 p.
22. Ross S.T. *Understanding propaganda: The epistemic merit model and its application to art.* *Journal of Aesthetic Education,* – 2002 (36(1)), – pp.16-30
23. Stanley J. *How Propaganda Works.* Princeton University Press; First Edition, – 2015, – 376 p.
24. Thomas L., Waring S. *Language, Society and Power: An Introduction.* – London: Routledge, – 1999, – 240 p.
25. Waver O. *Identity, communities and foreign policy: Discourse analysis as foreign policy theory.* In L.Hansen & O.Waver (Eds.). *European integration and national identity: The challenge of the Nordic states.* – London: Routledge, – 2002, – pp.20-49
26. Wilson J. *Political Discourse.* In D.Tannen, H.E.Hamilton & D.Schiffrin (Eds). *The Handbook of discourse analysis.* John Wiley & Sons, – 2015, – pp.775-794
27. Zeynalova S.S. & Allahverdiyeva A.M. *Introduction to Rhetoric.* Baku-Mutarjim, – 2017, – 240 p.

A.M.Allahverdiyeva

Purposes of language use in political discourse

Summary

The article examines the use of language for the purpose of propaganda and manipulation in political discourse. For this purpose, a number of definitions of political discourse as the central research object of political linguistics are reviewed. It is mentioned that language is inseparable from the political sphere and it is used as a strategy to influence public thinking and conduct propaganda. Since the political struggle takes place in language, it can also be called “the discourse war”. Political discourse may be oral or written, formal or informal, but it always aims to persuade and motivate action. Politicians always use different strategies and tactics to persuade masses. In this sense, propaganda and manipulation are a part of political discourse (political processes). In the summary, it is noted that although these processes are established through language and discourse, they are strengthened with the help of rhetorical strategies and linguistic tools.

A.M.Аллахвердиева

Цели использования языка в политическом дискурсе

Резюме

В статье рассматривается использование языка в целях пропаганды и манипуляции в политическом дискурсе. С этой целью рассматривается ряд определений политического дискурса. Отмечается, что язык неотделим от политической сферы и используется как стратегия воздействия на общественное мышление и ведения пропаганды. Поскольку политическая борьба происходит в языке, ее также можно назвать «дискурсивной войной». Он может быть устным или письменным, формальным или неформальным, но всегда направлен на убеждение и мотивацию.

вадию к действию. Политики всегда используют разные стратегии и тактики, чтобы убедить. Пропаганда и манипуляция являются частью политического дискурса. Хотя эти процессы и устанавливаются посредством языка и дискурса, они усиливаются с помощью риторических стратегий и лингвистических инструментов.

Rəyçi: prof. F.Cahangirov

Redaksiyaya daxil olub: 15.11.2023